

بازنمایی دانش بومی زنان روستایی شهرستان هفتکل در زمینه قالی بافی

مسلم سواری*^۱، زینب همتیان لرکی^۲

(۱) استادیار گروه ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.

(۲) دانشجوی کارشناسی ترویج و آموزش کشاورزی، دانشگاه علوم کشاورزی و منابع طبیعی خوزستان، ملاثانی، ایران.

* نویسنده مسئول: Savari@Asnruk.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۹۷/۱۰/۲۳

تاریخ دریافت: ۹۷/۰۷/۱۸

چکیده

هدف کلی این پژوهش بازنمایی دانش بومی زنان روستایی شهرستان هفتکل در زمینه قالی بافی با استفاده از رویکرد پدیدارشناسی بود. جامعه آماری تحقیق شامل اعضای با تجربه در زمینه فعالیت قالی بافی با سابقه بیش از ۱۰ سال بودند. با استفاده روش نمونه‌گیری گلوله برفی (ارجاع زنجیره‌ای) ۱۲ نفر برای مطالعه انتخاب شدند که معیار تعداد نمونه‌ها اشباع نظری بود. در این پژوهش مفاهیم قالی بافی و ابزارآلات تهیه آن از دیدگاه افراد مورد مطالعه بررسی شد. همچنین مزایا و مشکلات قالی بافی در این منطقه شناسایی شد و انگیزه آنان در این زمینه مورد بررسی قرار گرفت. علاوه بر این در مطالعه حاضر دانش بومی افراد مطالعه شده در زمینه تهیه نخ ریزی استخراج گردید و در نهایت به نقش و اهمیت قالی بافی در زندگی و معیشت آنان پرداخته شد. در واقع در این پژوهش با استفاده از یک پارادایم کیفی سعی شد دانش بومی زنان روستایی شهرستان هفتکل را در زمینه قالی بافی بازنمایی کند.

واژه‌های کلیدی: قالی بافی، زنان روستایی، معیشت روستایی، توسعه پایدار و شهرستان هفتکل.

مقدمه

امروزه یکی از مهم‌ترین عوامل رشد و توسعه جوامع ایجاد اشتغال می‌باشد به طوری که نیروی کار منبعی اساسی برای موفقیت هر کشوری محسوب می‌شود (Celik and Tatar, 2011). زنان در زمان کوتاهی توانستند با ورود به عرصه کسب و کار تحولات عظیمی در توسعه شورها ایجاد کنند (Navabakhsh and Zare, 2010). عوامل اقتصادی، فرهنگی و اجتماعی و آداب و سنن هر کشور در نرخ مشارکت زنان در بازار کار تاثیر می‌گذارد (Cavalcanti and Tavares, 2008; Rajabpour, 2014). میزان و نحوه مشارکت اقشار مختلف جامعه از جمله زنان در فعالیتهای اجتماعی، اقتصادی یکی از عوامل و شاخص‌های توسعه اقتصادی و نوسازی ملی است (Gugerdchian *et al.*, 2014). بنابراین می‌توان گفت برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان از اولویتهای مهم برنامه‌های توسعه است (Malapit and Quisumbing, 2015). زنان که نیمی از جمعیت کشور را شامل می‌شوند حلقه اتصال فرهنگ، هنر و هویت گذشته تا امروز بوده‌اند. در این میان، زنان هنرمند و پر تلاش روستایی نماد واقعی کار و تلاش ماندگار تلقی می‌شوند. آنان ضمن انجام امور جاری خانه در تولید هنر - صنعت بومی و ملی نقش بسزایی ایفا می‌کنند. تولید صنایع هنری در خود اشتغالی زنان، رونق صنایع دستی بومی، توسعه اقتصاد خانواده و جامعه، بازنمایی سبک زندگی بومی بسیار حایز اهمیت است (Dosti, 2014). توجه به تولیدات صنایع دستی و با تکیه بر هنرهای سنتی و خلاقیت در طراحی و نوآوری، هر یک از هنرهای دستی و بومی اقوام گوناگون در کارآفرینی و رشد مشاغل روستایی نقشی مؤثر را ایفا می‌کند (Roque and Ramanujam, 2011). جایگاه ویژه صنایع هنری در صنعت و فرهنگ جوامع به اندازه‌ای است که یکی از روزهای سال را به این نامگذاری کرده‌اند در ایران روز بیستم خرداد ماه هر سال روز جهانی صنایع دستی نامگذاری شده و دهه پایانی قرن بیستم از سوی سازمان ملل متحد دهه توسعه فرهنگی نام گرفته است (Dosti, 2014). افزایش تولیدات ماشینی و غیر اصیل تمایل و ذوق و سلیقه جامعه را به گونه‌ای به سوی تهیه و تولید صنایع دستی با طرحی اصیل و سنتی سوق داده است (Pakzad, 2016). فعالیتهای صنایع دستی که با استفاده منابع محلی و بدون هزینه، باعث عدم وابستگی روستاییان به شهرها شده و به‌عنوان راه‌کاری مناسب که می‌تواند اختلاف سطح زندگی در نواحی شهر و روستا را از طریق افزایش درآمدها کاهش دهد (Walkers, 2007). نقش عمده‌ای را در صنایع دستی زنان روستایی بازی می‌کنند (Sanyang and Huang, 2008; Ruostesaari and Troberg, 2016). می‌توان از صنایع دستی به‌عنوان ابزاری مناسب برای متنوع کردن اقتصاد روستایی، افزایش درآمدها، متعادل کردن سطح زندگی روستاییان و در نهایت ایجاد زمینه، برای دستیابی به توسعه پایدار استفاده کرد (Lee, 2007; Salarzahi *et al.*, 2016). شاید به جرأت می‌توان گفت که قالی‌بافی تنها هنری است که از هزاران سال پیش از تاریخ تا به امروز ادامه یافته در ایران نیز از نظر تنوع سبک‌ها، تحول روش‌های فنی، فراوانی فرم‌ها و غیره با دیگر هنرهای کهن مقایسه‌پذیر نیست بلکه از

آن‌ها با ارزش‌تر و ستایش‌انگیزتر است. این هنر که از دوران پیش از تاریخ مضامین مختلفی را بیان کرده است تنها یک بیان ظاهری نیست، بلکه صنعتگر در حقیقت از طریق آن دید خود را از طبیعت به وسیله‌ی طرح‌های تزئینی نشان داده است و همین عینیت هنرمندانه بوده است که مردم ایران را به‌عنوان استادان سربلند هنر فرش معرفی کرده و دستیابی به ابتکارات مختلف در روش‌های فنی جدید و بهره‌وری از امکانات و طرح‌های گوناگون و زیبا و آفرینش مضامین زینتی جدید را برای آنان ممکن ساخته است (Niazi, 2007). قالی «هنر-صنعت» ارزنده کشور در واقع بافته‌ای است از هزاران گره کوچک که به مدد سرپنجه‌های قالی‌بافان هنرمند نخ زده می‌شود تا محصولی ساخته و پرداخته شود که علاوه بر جنبه‌های مصرفی قوی هنر را در مقیاس وسیع و گسترده‌ای مطرح و متجلی می‌سازد (همان). قالی‌بافی به‌عنوان یکی از مهم‌ترین صنایع و هنر بومی ایران از گذشته دور مورد توجه بوده و نقش اساسی در اقتصاد خانواده کشور ایفاء نموده است. این صنعت و هنر بومی از دیرباز با تولید خانگی همراه بوده و زنان به‌عنوان بافندگان قالی از ارکان اصلی قالی‌بافی بوده‌اند (Pakzad, 2016). در این راستا، سامان‌دهی و بازسازی صنایع دستی و هدایت سرمایه‌گذاری به روستاها به‌منظور حمایت و احیای صنایع در هماهنگی با توان‌های بوم‌شناختی محیط از جمله اقدامات لازم به شمار می‌رود (Atkinson *et al.*, 2006). به‌همین دلیل شایسته است دانش بومی زنان روستایی در این زمینه شناسایی شود تا بتوان گامی اساسی در زنده نگه‌داشتن این هنر ارزنده و بومی برداشت لذا این پژوهش با هدف کلی بازنمایی دانش بومی زنان روستایی شهرستان هفتکل در استان خوزستان انجام گردیده است.

مواد و روش‌ها

پدیدار شناسی، هم‌به‌عنوان شیوه جمع‌آوری اطلاعات (Creswell, 2007)، هم‌به‌عنوان یک روش تحقیق (Van Manen, 1990; Moustakas, 1994) و هم‌به‌عنوان یک نظریه (Rapport and Wainwright, 2006) مطرح است. هدف پژوهش پدیدارشناسی، توضیح صریح و شناسایی پدیده‌ها است، آن‌گونه که در موقعیتی خاص توسط افراد درک می‌شوند (Van Manen, 1990). در واقع پدیدارشناسی به توصیف معانی یک مفهوم یا پدیده از دیدگاه عده‌ای از مردم و بر حسب تجارب زیسته آنان در آن مورد می‌پردازد. بنابراین در پی فهم تجارب مشترک عده‌ای از مردم می‌باشد (Yanowa and Schwartz-shea, 2006). با توجه به هدف تحقیق، که به‌دنبال بازنمایی دانش بومی زنان روستایی شهرستان هفتکل و از طرفی سعی بر این بود که نتیجه‌های به‌دست آمده طبیعی و واقعی باشند، تصمیم بر آن شد که از رویکرد کیفی با روش پدیدارشناسی انجام شود. جامعه آماری تحقیق شامل زنان روستایی با تجربه در زمینه فعالیت قالی‌بافی با سابقه بیشتر از ۱۰ سال در شهرستان هفتکل بودند (معیار اساسی انتخاب نمونه در این پژوهش). انتخاب نمونه‌ها به روش گلوله برفی یا ارجاع زنجیره‌ای بود و مصاحبه و گفت‌وگو تا جایی ادامه یافت که ادامه جمع‌آوری اطلاعات نکته جدیدی به یافته‌های قبلی اضافه

نکرد و در واقع به اشباع نظری دست یافت (Boeije, 2009). داده‌ها از طریق مصاحبه انفرادی نیمه ساختارمند جمع‌آوری شدند. مدت زمان انجام مصاحبه‌ها از ۱۵ تا ۴۵ دقیقه متغیر بود. کلیه‌ی اطلاعات با رضایت نمونه‌ها بر روی نوار کاست ضبط، سپس به‌طور کامل بر روی کاغذ پیاده‌سازی و نسخه برداری گردید. اطلاعات با استفاده از روش کلایزی، با انجام مراحل زیر تجزیه و تحلیل شدند. در مرحله‌ی اول، پس از هر مصاحبه و ثبت یادداشت‌های عرصه، ابتدا به بیانات ضبط شده‌ی شرکت کنندگان چندین بار گوش داده شد و اظهارات، کلمه به کلمه روی کاغذ نوشته و مصاحبه نوشته شده جهت درک راهبردهای و اقدامات انجام شرکت کنندگان چند بار مطالعه شد. در مرحله‌ی دوم، پس از مطالعه همه توصیف‌های شرکت کننده، اطلاعات با معنی مشخص شدند. در مرحله سوم، سعی شد تا از هر عبارت یک مفهوم که بیانگر معنی اصلی آن بود؛ استخراج شود. در مرحله‌ی چهارم، پژوهشگر، مفاهیم تدوین شده را به دقت مطالعه و بر اساس تشابه آن‌ها را به دسته‌های موضوعی یا مفاهیم اصلی دسته‌بندی نمود. در مرحله پنجم، برای توصیف جامع پدیده تحت مطالعه، پژوهشگر، دسته‌های موضوعی مختلف که معانی مشابهی داشتند، را در دسته‌های موضوعی بزرگ‌تری قرار داد تا به مفاهیم اصلی دست پیدا کند. در مرحله ششم، سعی شد تا توصیف جامعی از پدیده تحت مطالعه با بیانی آشکار و بدون ابهام ارائه شود. مرحله‌ی پایانی، اعتبار بخشی با ارجاع به هر نمونه و پرسیدن درباره یافته‌ها بود. پرسش‌ها به صورت زیر بوده است.

- مفهوم قالی‌بافی از نظر جوامع محلی

- وسایل و ابزار کار قالی بافی مورد نیاز در زمینه قالی بافی

- روش تهیه نخ به عنوان مهمترین ابزار قالی بافی در میان جوامع محلی

- روش بافتن قالی و مهمترین نقش و طرح‌های قالی در میان جوامع محلی

- مزایای فرش دستبافت و نحوه تشخیص فرش دستبافت از ماشینی

- انگیزه زنان روستایی از صنعت قالی‌بافی

- میزان درآمد قالی بافان از قالی و نحوه محاسبه حق دستمزد در میان جوامع محلی

- عمده‌ترین مشکلات قالی بافی در شهرستان هفتکل

یکی از شرط‌های لازم جهت جمع‌آوری، تجزیه و تحلیل اطلاعات و دریافت دانش بومی تأکید بر زبان محلی است (Earl and Babbie, 2012). شهرستان هفتکل اکثراً به زبان ترکی صحبت می‌کنند گاهی ترجمه کردن نادرست این واژگان به استنباط و تحلیل نادرست منجر می‌شود. بنابراین از آنجا که محقق میدانی در شهرستان هفتکل زندگی کرده و آشنایی کاملی با فرهنگ و زبان محلی داشت لذا مشکلی در زمینه دریافت و تحلیل اطلاعات وجود ندارد.

نتایج و بحث

در این راستا براساس سوالات تحقیق که در روش تحقیق بیان شد نتایج تحقیق ادامه ارائه می‌شود. لذا در ابتدا مفهوم قالی‌بافی بررسی شد.

مفهوم لغوی قالی

کلمه ترکی قالین^۱ به معنی فرش بزرگ پرزدار است که با نخ یا پشم به رنگ‌ها و نقوش مختلف می‌بافند و قالی کوچک را قالیچه می‌گویند. فرش در بین عامه مردم به زیراندازی گفته می‌شود که با مواد اولیه طبیعی مانند الیاف پنبه، ابریشم، کتان، یا مصنوعی به صورت دستی یا ماشینی بافته می‌شود. معمولاً از اصطلاح فرش دستبافت برای قالی و انواع آن استفاده می‌شود اما گلیم و زیلو و جاجیم و پلاس اگرچه با دست بافته می‌شود اما به عنوان فرش دستبافت در نظر گرفته نمی‌شود. از نظر مفهومی قالی دستبافت آنچه که به وسیله دست از تار و پود بهم بافته پرزدار تشکیل شود به طوری که نخ و پرز یا خامه با دست دور هر نخ تار گره خورده و دو انتهای آزاد این نخ سطح رنگین نقشه‌دار و فرم فرش را تشکیل دهد. چله تارهای قالی را تشکیل می‌دهد که پایه و اساس فرش‌ها می‌باشد و از الیاف مختلفی مانند پشم، پنبه و ابریشم تهیه می‌شوند، که این الیاف با توجه به خصوصیات فیزیکی و شیمیایی خود دارای مقاومت‌های متفاوت می‌باشند. در مقابل (حرارت، رطوبت و مواد شیمیایی) تاب زیاد نخ چله موجب افزایش مقاومت و استحکام قالی می‌شود نخ‌های چله دارای نمره و تعداد لا بوده و هر یک از آن‌ها با توجه به رجشمار قالی انتخاب شده و به کار می‌رود.

وسایل و ابزار کار قالی بافی

برای قالی بافی نیاز به وسایل و ابزاری می‌باشد تا به کمک آن‌ها کار برای قالی‌بافان راحت‌تر شود که در ادامه به مهم‌ترین آن‌ها براساس دیدگاه جوامع محلی اشاره می‌شود.

۱- دار قالی: بافت قالی روی دستگاه چهار چوبی که تار (چله) ها را بر آن استوار ساخته‌اند صورت می‌گیرد. دستگاه یا دار به‌طور کلی دو نوع است.

الف) دار یا دستگاه زمینی (افقی): افراد محلی به آن دار خوابیده هم می‌گویند بسیار ساده و ارزان است و این دار به واسطه کوچکی و سبکی فقط برای قالیچه‌های کوچک مورد استفاده قرار می‌گیرد اما زنان روستایی بر این نکته تاکید داشتند که این نوع دار قالی از نظر سلامت جسم برای قالی‌بافان ضرر دارد چون مجبورند خم شوند تا قالی ببافند.

ب) دستگاه یا دار عمودی (ایستاده): داری که آن را به دیوار تکیه می‌دهند این نوع دار برای قالی‌بافان راحت‌تر است و

۱ - قالین در زبان ترکی به معنی قالی می‌باشد.

نسبت به دار قبلی از نظر سلامتی ایمن تر است.

۲- شانه (دفتین): آبرای زدن و هموار کردن سر نخها پس از بافته شدن یک رج (ردیف) بعضی از شانهها دسته چوبی دارند اما بعضی دیگر کاملاً آهنی هستند که لای چلهها رفته و پودها را می کوبد تا خوب نخها به هم چسبیده شوند که هم باعث بر جای گیری گرهها و هم باعث ظرافت و صافی و یکنواختی در پشت فرش می شود. دفتین وسیله ای فلزی و شانه مانند است که دارای دسته چوبی یا فلزی است. دندانه های این ابزار که معمولاً پهنای کمی دارد، به صورت متوازی با فاصله های متناسب، با فاصله تارهای قالی بر روی دسته های فلزی یا چوبی وصل می شود.

۳- قیچی: قیچی ای که برای این منظور به کار می رود به شکل و اندازه ای متفاوت است گاه خمیده و گاه شبیه قیچی خیاطان است. برای قیچی کردن گرهها در هر رج قیچی قالی بافی که مخصوص بریدن پرزهای اضافی بعد از یک یا دو رج گره زدن می باشد. قیچی از ابزاری می باشد که لازم است همیشه تیز و بران تا در هنگام پرداخت و قیچی کاری مشکلی ایجاد نکند.

۴- قلاب: برای گرفتن نخ چله و گره زدن نخ بر روی چلهها از قلاب استفاده می شود. که بجای قلاب از انگشت دست هم می شود استفاده کرد برای راحتی کار از قلاب استفاده می شود.

۵- کارد: برای بریدن سر نخ پس از گره خوردن روی چلهها استفاده می شود.

روش تهیه نخ در شهرستان هفتکل

برای تهیه نخ ابتدا گوسفندان را یک روز قبل می شورند تا پشمهای تمیزی داشته باشند و روز بعد شروع به پشم چینی می کنند با وسیله ای بنام قیچی دو کارد (چهره) پشمهای گوسفندان را جدا می کنند و بعد پشمهایی که رنگ هم هستند تفکیک می کنند و با وسیله ای بنام پره^۴ شروع به ریسیدن می کنند تا شکل نخ شود اما چون نخ ضعیفی است از وسیله دیگری بنام دیک آن را تاب می دهند تا به نخ ضخیمی تبدیل شود و از این نخ برای چله کشی قالی استفاده می شود آن قدر با دیک تاب می دهند که دیگر پاره نشود و نخ ضخیم و قابل استفاده باشد. ولی برای تهیه نخ برای بافیدن قالی بعد از ریسیدن با پره دیگر نیاز نیست با دیک آن را تاب داد تا ضخیم شود. با نخ ضخیم دیک شروع به چله کشی دار قالی می شود و برای چله کشی باید سه نفر باشند و نخ را یک بار از زیر دار و بار دیگر از روی دار رد کنند و بعد از تمام شدن چله کشی شروع به سوف می گیرند باعث می شود که نخهای زیر و رو از هم جدا شوند.

۲ - شانه یا دفتین در زبان ترکی به آن کرکیت می گویند که در اندازهها و جنسهای مختلف وجود دارد.

۳ - دو کارد یا چهره وسیله ای است که با آن پشمهای گوسفندان را می چینند.

۴ - پره به زبان ترکی به آن کرمان می گویند وسیله ای است که با آن پشمهای خام را می ریسند.

رنگ کردن نخ به دو صورت انجام می‌شود: ۱- نخ صنعتی: نخ‌های که کارخانه‌ها می‌ریسند و رنگ می‌کنند. ۲- نخ سنتی یا محلی: نخ‌هایی که افراد با دست خودشان می‌ریسند و رنگ می‌کنند که در ادامه به تشریح این فرآیند پرداخته می‌شود. بعد از ریسیدن نخ، این نخ‌ها را در یک قابلمه بزرگ پر از آب جوش می‌گذارند و مواد محلی مانند (زاگ، رنگ به رنگ‌های مختلف، جوهر، پوست انار، پوست گردو، رونیاس، لیمو عمانی، برگ درخت بید و کاه برای رنگ زرد) به داخل قابلمه می‌ریزند و می‌گذارند تا مواد با نخ‌ها بجوشند و رنگ بگیرند و بعد نخ را با مواد به مدت یک روز می‌گذارند تا همان شکل خشک شود و رنگ کامل جذب شود و روز بعد با آب می‌شورند و بعد دوباره می‌گذارند تا خشک شود (شکل ۱).

شکل ۱: مواد مورد استفاده در رنگ کردن نخ خام (به طور سنتی)

روش بافتن قالی و مهمترین نقش و طرح‌های قالی در میان جوامع محلی

قالی در واقع مجموعه صدها هزار گره است که در رج‌های موازی بر چله‌ها بسته می‌شود. گره بر دو تار چله می‌خورد و آن هم به دو صورت است فارسی باف و ترکی باف. در گره ترکی باف نخ پشم از روی دو چله و از کناره آن به عقب برده می‌شود و سپس از داخل چله‌ها به جلو رد می‌گردد و باکشیدن سفت می‌شود. اما در گره فارسی باف نخ از کناره یک چله به عقب برده شده از فاصله دو چله بیرون می‌آید و چله دوم را دور زده دوباره از میان دو چله سر بیرون می‌آورد. در دو سر قالی همیشه یک قسمت گلیم باف یا (سوف) است که در آن تار و پود به شیوه پارچه‌های معمولی بافته می‌شود. پس از آن تارها را به هم گره می‌زنند و شانه می‌کنند تا به صورت شرابه در آید و آن را سر ریشه می‌گویند. لبه‌های دو کناره قالی را هم به وسیله نخ پشمی که از چند تار می‌گذرانند محکم می‌سازند. غالباً پرزهای پشمی به صورت دوکی شکل بسته به نوع رنگ مورد نیاز از بالا آویزان بود به طوری که دست بافنده به این دوک‌های نخ رسیده و به راحتی می‌تواند عمل بافت فرش را طبق نقشه یا حفظی انجام داد. هر گاه یک رج کامل بافته شد عمل پودکوبی قالی می‌بایست انجام گردد بسته به سبک بافت هر فرش در هر رج می‌تواند یک یا دو پود داشته باشد. بافندگی فرش به همین صورت ادامه می‌یابد تا بالاخره تعداد رج‌ها به پایان رسیده و به همان اندازه که در آغاز گلیم گردیده و در پایان فرش نیز گلیم بافی می‌گردد. طرح و یا نقش‌های قالی زیاد

است و در قومیت‌های مختلف اسم‌های مختلفی دارند که به زبان ترکی (حوض، درناخ، پیکان، ستاره، قزل تچی و غیره) در قدیم وجود داشته است. این نقش و طرح‌ها حفظی بوده و ذهنی انجام می‌دهند و نیاز به کشیدن این طرح‌ها روی کاغذ شطرنجی نبوده است.

مزایای فرش دستبافت و نحوه تشخیص فرش دستبافت از ماشینی

فرش دستبافت در میان همه کفپوش‌های دیگر از جایگاه ویژه‌ای برخوردار است و ویژگی‌های این هنر ارزنده ایرانی برای همه ملل و اقوام شناخته شده است. فرش دستبافت دارای یکسری مزایای نسبت به فرش ماشینی دارد که برخی از آن‌ها مطابق دیدگاه زنان مطالعه شده اشاره می‌شود.

- فرش دستبافت چون مواد تشکیل دهنده از مواد طبیعی گرفته شده به هیچ وجه از الیافت مصنوعی استفاده نمی‌شود و باعث سلامت جسمی می‌شود مانند یک تشک عمل می‌کند.

- طرح‌ها و رنگ‌های متنوع قالی دستبافت آرامش روحی و روانی شما را تأمین می‌کند و امکان لذت بردن از زندگی را فراهم می‌کند.

- قالی دستبافت بر اثر پا خوردن، نور و شست و شو زیباییش دو برابر می‌شود.

- فرش دستبافت از نخ‌ها و پشم‌های حیوانات استفاده می‌شود و شستن و خوابیدن روی آن باعث گرم شدن بدن به خصوص در فصل زمستان می‌شود.

- خرید فرش دستبافت هزینه نیست بلکه سرمایه‌گذاری است چون هر چه قدمتش بیشتر شود برای فروش قیمتش بیشتر می‌شود و به هیچ وجه ضرر نمی‌کند.

- فرش دستبافت عمر بیشتری نسبت به فرش ماشینی دارد.

تشخیص فرش دستبافت از فرش ماشینی کار سختی نیست در صورتی که از یکسری اطلاعاتی در مورد آن بدانیم. از نظر ظاهری تفاوت‌های زیادی دارند اما نکات زیر از دیدگاه زنان روستایی مهمترین نکات کمک کننده به تشخیص این عمل هستند.

- اول، پشت فرش دستبافت با ماشینی کاملاً فرق دارد یکی این که طرحی که پشت فرش ماشینی دیده می‌شود به اندازه طرح پشت فرش‌های دستبافت رنگارنگ نیست.

- دوم، لبه‌های فرش ماشینی با دستگاه دوخته می‌شود، در حالی که ریشه‌های فرش دستبافت در سراسر طول فرش کشیده شده است که به آن تار می‌گویند و از خود قالی می‌باشد.

- سوم، پشت فرش ماشینی گره‌ها دیده می‌شود و قابل تشخیص است.

- چهارم، اگر فرش دستبافت را برگردانیم متوجه می‌شویم که در طرح و شکل یک سمت با سمت دیگر تفاوت وجود دارد و یکدست نیست اما در فرش ماشینی کاملاً یکدست است و تفاوت کمتری در پشت و رو فرش دیده نمی‌شود.

- پنجم فرش‌های دستی از نخ‌های پشمی بافته می‌شود در حالی که فرش ماشینی با نخ‌های مصنوعی بافته می‌شود و بافت یکدستی دارد در حالی که فرش دستبافت یکدست نیست و سطح یکسانی ندارد.

انگیزه زنان روستایی از صنعت قالی‌بافی

بسیاری از محصولات هنرهای دستی به دست زنان انجام می‌گیرد نقش زنان در عرصه خانواده بسیار اساسی و تعیین کننده است از آنجا که هنرهای محلی بازتاب ذوق و سلیقه، سنن و آداب و تفکرات خاص هنرمندان است فعالیت در اغلب رشته‌های هنر های بومی به ابزار و وسایل چندان پیچیده‌ای نیاز نیست و در واقع مهمترین عمل و انگیزه تولید محصولات هنری این زنان تلاش، ذوق و سلیقه و حمایت از خانواده است و زنان روستایی این منطقه همانند بسیاری از زنان در روستاهای دیگر ایران باید به کارهای سخت خانه و زندگی بپردازد و در کنار آن باید به قالی‌بافی هم مشغول شود. گاهی نیز انگیزه زنان از بافت فرش در جهت برخی رسوم می‌باشد که انگیزه‌های متفاوت آنان در جدول شماره ۱ ارائه شده است.

جدول ۱: انگیزه زنان روستایی از بافتن قالی

ردیف	نوع انگیزه
گروه اول	بافتن قالی در جهت تهیه برخی رسوم مانند تهیه جهیزیه برای دختران
گروه دوم	تامین هزینه‌های امر و معاش و افزایش درآمد و کمک به همسر در تامین هزینه‌های زندگی
گروه سوم	هدف این گروه برای نذر و نیاز کردن بود زنان روستایی معتقد بودند با بافتن قالی و پهن کردن در حرم امام زادگان که زائران بر روی آن نماز بخوانند نذر خود را می‌توانند ادا کنند.
گروه چهارم	مصارف شخصی، به جای استفاده از قالی‌های صنعتی و ماشینی از قالی دستبافت استفاده می‌کنند.
گروه پنجم	این گروه به عنوان شغل دوم به قالی‌بافی نگاه می‌کردند برخی افراد از در کنار شغل‌های اصلی خود مانند دامداری و کشاورزی و غیره قالی بافی هم انجام می‌دهند تا به عنوان شغلی مکمل در کنار فعالیت اصلی باشد.
گروه ششم	برای گذراندن اوقات فراغت

میزان درآمد قالی بافان از قالی و نحوه محاسبه حق دستمزد در میان جوامع محلی

بافندگان فرش دستبافت از ۸۰۰ هزار تومان تا ۵ میلیون درآمدشان متفاوت بوده و بسته به این که کارشان چقدر حرفه‌ای هست درآمد هم متغیر است همچنین درآمد فرش ابریشم با فرش ساده با نخ پشمی فرق می‌کند. اما به طور کلی محاسبه دستمزد قالی بافی در ایران به سه طریق انجام می‌شود که در ادامه به تشریح آنان پرداخته می‌شود.

دستمزد توافقی: یعنی بافنده و صاحب فرش یک مبلغی توافق می‌کنند که پس از اتمام فرش آن را دریافت می‌کنند.

دستمزد بر اساس هر رج: یعنی بافنده براساس هر رج مبلغی دریافت می‌کند.

دستمزد براساس هر گره: بافنده بر اساس هر گره دستمزد دریافت می‌کند.

در شهرستان هفتکل فروش قالی بصورت متری می‌باشد که در این صورت طول و عرض قالی را می‌گیرند که هر متر قالی بین ۴۰۰ تا ۵۰۰ هزار تومان است. اما در فروش تابلو فرش براساس هر رج می‌باشد و با توجه به ابعاد تابلو فرش متغیر است. به طور مثال یک تابلو فرش با ابعاد متوسط شامل ۴۰۰ رج و هر رج ۶۰۰ گره می‌باشد که قیمت آن به چهار میلیون و سیصد و بیست هزار تومان می‌رسد. لذا در ادامه عوامل تعیین کننده قیمت فرش دستباف در شهرستان هفتکل شامل موارد زیر است.

اندازه: بافتن قالی بزرگتر بیشتر زمان می‌برد به همین دلیل گران تر است.

مواد: فرش ابریشم که از نخ ابریشم بافته شده با فرشی که با نخ پشمی بافیده می‌شود گران تر است.

رنگ: فرش با رنگ طبیعی گران تر از فرش‌های رنگ شده با مواد مصنوعی هستند.

عمر فرش: هر چه فرش قدیمی تر باشد گران تر است.

طرح و نقش: فرش با طرح پیچیده تر و ظریف تر زمان بیشتری می‌برد و گران تر از فرش با طرح ساده می‌باشد.

عمده ترین مشکلات قالی بافی در شهرستان هفتکل

- کمبود بافنده در نتیجه کمبود تولید
- به دلیل تورم و تحریم‌ها بافندگان حاضر به بافت فرش با دستمزد پایین نیستند.
- کار بافندگان سخت و زیان آور است و باعث آسیب‌های جسمی زیادی به بافندگان می‌شود.
- نداشتن امنیت شغلی
- مشکل کمبود مکان برای دار قالی
- نداشتن دانش و فنون تخصصی، اغلب زنان به صورت تجربی به کارهای هنری می‌پردازند و اطلاعات تخصصی کافی از حرفه خود ندارند.

- طرح‌های تکراری، به دلیل نداشتن طرح‌های جدید از طرح‌های تکراری استفاده می‌کنند.

- نداشتن بیمه

- نبود کلاس‌های آموزشی برای این که زنان به صورت حرفه‌ای کار خودشان را دنبال کنند.

بحث و نتیجه‌گیری

پایه‌ریزی اقتصاد کشور بر نفت و اتکاء کامل به درآمد حاصل از صدور آن که منجر به ایجاد اقتصاد تک محصولی و

آسیب‌پذیر گردیده است لزوم برنامه‌ریزی همه جانبه در جهت متنوع ساختن صادرات و سبک درآمدهای ارزی غیرنفتی را

مورد تأکید قرار می‌دهد. طی سالیان متمادی فرش دستبافت به عنوان یک کالا ممتاز صادراتی منبعی برای جذب ارز به کشور بوده است و به یقین در میان صادرات غیرنفتی ایران کمتر کالایی را می‌توان یافت که چون فرش از قدرت و رقابت نسبی و گاه بی‌نظیر در بازارهای بین‌المللی برخوردار باشد. صنعت فرش یکی از محدود صنایعی است که به واسطه قدمت و ریشه‌دار بودن ضمن بکار گرفتن جمعیت کثیری بخصوص در روستاها مشاغل جنبی فراوانی را نیز ایجاد نموده است. اشتغال به این رشته برخلاف بسیاری رشته‌های صنعتی به سرمایه‌گذاری در مقیاس وسیع نیاز ندارد و می‌توان بار رفع بیکاری‌ها، کم‌کاری‌های فصلی در روستاها و نیز رشد درآمد روستایی تا حدی در کاهش مهاجرت روستاییان به شهرها موثر واقع شود. در مناطق روستایی فعالیت‌های دامداری و کشاورزی در رده اول و دوم قرار دارد و محصولات دستی به ویژه قالیچه، گلیم، جاجیم و غیره در رده سوم اقتصادی به خود اختصاص می‌دهد. در مناطق روستایی کشور عمده‌ترین صنعت رایج قالی‌بافی است خانوارهای روستایی در اوقات فراغت از کار کشاورزی و دامداری به تولید قالی می‌پردازد که نهایتاً چه تولیدات آن‌ها برای مصارف شخصی و خانوادگی مورد استفاده قرار گیرد چه برای فروش عرضه شود اثرات بسیار مثبت و مهمی در اقتصاد روستا داشته و ضمن تأمین درآمد جنبی برای روستاییان عملاً می‌تواند نقش موثری در کاهش میزان مهاجرت آنان به شهر داشته باشد. متأسفانه در اکثر ضریب باتفاق روستاهای ایران درآمد حاصل از کشاورزی به گونه‌ای است که به هیچ وجه نمی‌تواند به تنهایی تکافوی نیازهای خانوارهای روستایی را نماید و چنانچه سایر مشاغل و صرف روستایی جنبی شامل گسترده صنایع روستایی برای تبدیل محصولات کشاورزی و کاهش میزان ضایعات و پر کردن اوقات بیکاری پنهان و آشکار مردان و نیز قالی‌بافی و گلیم بافی به عنوان صنعت خانگی برای اوقات بیکاری افراد خانوارهای روستایی (عمدتاً زنان) استقرار نیابد خانوارهای روستایی به ناچار برای تأمین مخارج روزمره خود راهی شهرها شده و اکثراً با پرداختن به مشاغل کاذب نقشی در تولید نداشته و عملاً به مصرف‌کننده تبدیل می‌گردند. صنعت قالی‌بافی در توسعه اقتصادی خانوارهای روستایی تأثیر مثبتی داشته است با وجود این در وضع فعلی مردم ناحیه به صنعت قالی‌بافی به عنوان یک شغل ثابت نگاه نمی‌کنند در صورتی که صنعت قالی‌بافی در برابر سایر مشاغل به عنوان یک شغل بسیار خوب به ویژه برای زنان خانه‌دار به حساب می‌آید و باعث افزایش درآمد خانوارهای روستایی می‌شود و این امر موجب بهبود سطح زندگی روستاییان و در نهایت توسعه روستا می‌شود و از مهاجرت روستاییان به شهر جلوگیری می‌کند. لذا در این تحقیق به صورت کیفی باهدف توسعه این شغل و شناسایی مشکلات قالی‌بافان در شهرستان هفتکل انجام شد و ضمن معرفی این فرهنگ غنی می‌تواند به برنامه‌ریزی توسعه روستایی کمک شایانی نماید در این راستا با توجه به نتایج تحقیق و مشاهدات محققین پیشنهاداتی به صورت زیر ارائه می‌شود.

- تشکیل کلاس‌های آموزشی برای زنان هنرمند بومی و آگاه کردن آنان.

- ایجاد نمایشگاه‌های صنایع دستی در داخل و خارج کشور برای فروش محصولات تولیدی.
- ایجاد صندوق حمایت از تولیدکنندگان زن سرپرست خانواده.
- گسترش بیمه تامین اجتماعی جهت کاهش مشکلات قالی‌بافان و ایجاد انگیزه و امید به آینده در راستای توسعه این شغل در میان جوامع روستایی.
- تسهیلات حمایتی از جمله بیمه قالی‌بافان به صورت جدی و با تامین اعتبارات کافی در نظر گرفته شود.
- ایجاد اتحادیه صنف بافندگان قالی جهت پیگیری مشکلات و احقاق حقوق قالی‌بافان.

منابع:

- Atkinson, G. (2006). *Handbook of Sustainable Development*. London: Edward Elgar.
- Boeije, H.R. (2009). *Analysis in Qualitative Research*. SAGE Publications Ltd.
- Cavalcanti, T.V. & Tavares, J. (2008). Assessing the “engines of liberation: Home appliances and female labor force participation. *The Review of Economics and Statistics*, 90(1), 81-88.
- Celik, M. & Tatar, M. (2011). Employment-unemployment issues and solution suggestions adiyaman example interdisciplinary. *Contemporary Research in Business*, 3(2), 1211-1226.
- Creswell, W. (2007). *Qualitative Inquiry and research design; choosing Among Five approaches*”, (second Edition). Thousand oaks, ca, Sage Publications.
- Dosti, Sh. (2014). Textile industries in the Qashqai tribes. *Publisher of the Iranian People's Culture Quarterly*, Vol 36. (In Farsi).
- Earl R. & Babbie, M. (2012). *The Practice of Social Research*, Cengage Learning.
- Guardchian, A., Tayebi, S. K., & Ghazavi, E. (2014). The effect of women’s employment on the gender income gap in Iran. *Journal of Economic Modeling Research*, 17(3), 169-145.
- Lee, S. (2007). *Diversification of the Rural Economy: A Case Study on Rural Industrialization in the Republic of Korea*. Pyongyang: INSES. 151- 165.
- Malapit, H. J. L. & Quisumbing, A. R. (2015). What dimensions of women’s empowerment in agriculture matter for nutrition in Ghana? *Food Policy*, 52, 54-63.
- Moustakas, C. E. (1994). *Phenomenological research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Navabakhsh, M. & Zare, M. (2010). Investigation Socio-cultural factors affecting Entrepreneurial culture (The Case of Entrepreneurs Women in Tehran and Suburbs). *Journal*

of Cultural Management, 4(7), 1-23.

Niazi, M. & Chitszban, H. (2007). The role of the culture of work and out-of-home work in carpet weaving. *Journal of Iranian Scientific Carpet Association*, Vol 7. (In Farsi).

Pakzad, Z. (2016). The role of handicrafts in the entrepreneurship of women in economic development. *Artwork Publisher*, No 15. (In Farsi).

Rajabpour, P., Azadmanesh, Sh. & Mohammadi, M. (2014). Sociological attitude to incentives of Starting Business among Rural women entrepreneurs, National Conference of Women and Sustainable Development, 23 October, Mashhad Moghadas.

Rapport, f. & wainwright, P. (2006). Phenomenology as a paradigm of movement, *nursing inquiry*, 13(3), 228-236.

Roque, B.C. & Ramanujam, Z. (2011). Omani women entrepreneurship SMEs in Oman. *Eighth Aims International Confrence on Management*.

Ruostesaari, M.L. & Troberg, E. (2016). Differences in social responsibility toward youth: a case study based comparison of cooperatives and corporations. *Journal of Co-operative Organization and Management*, 4(1), 42-51.

Salarzahi, H., Mirzadeh A. & Valinafas, A. (2016). Recognition and Development of Agricultural Entrepreneurship Opportunities in Rural Areas of Zarabad District. *Entrepreneurship and Management Studies*, 2(1-2), 111-130.

Sanyang, E. S. & Huang, W. (2008). Micro-financing: Enhancing the role of women's group for poverty alleviation in rural Gambia. *World Journal of Agricultural Sciences*, 4 (6), 665-673.

Shad GHazvini, P. & Behrmani, S. (2008). Turkmen Handicrafts At the service of family livelihood. No 3, (In Farsi).

Shateian, M. & Ganji-Pour, M. (2014). Carpet industry and rural economy development. *Kashan Research Letter*, Vol 5, No 12. (In Farsi).

Van Manen, M. (1990). *Researching lived experience: human science for an action sensitive pedagogy*. London, Ontario, Canada: the University of Western Ontario.

Walkers, V. (2007). *Policy Innovation for Rural Sustainable Development* New York: USA Rural Policy Research Institute, 147.

Yanowa, D. & Schwartz-shea, P. (2006). *Interpretation and method; empirical research methods and the interpretive turn*. By M.E, SHARPE London Inc.

Reveal of Indigenous Knowledge of Rural Women in Haftkel County in Carpet-weaving with phenomenological approach

M.Savari*¹, M. Larki²

1) Assistant Professor, Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Iran.

2) B.Sc Student Department of Agricultural Extension and Education, Agricultural Sciences and Natural Resources University of Khuzestan, Mollasani, Iran.

*Correspondence author: Savari@Asnrukh.ac.ir

Received Date: 2018/10/10

Accepted Date: 2019/01/13

Abstract

The general objective of this research was to analyze the Indigenous knowledge of rural women from Haftkel city in carpet-weaving using qualitative paradigm. The statistical population of the study included experienced members with over 10 years of experience in the field of carpet-weaving. Using a snowball sampling (chain reference), 12 subjects were selected for study, which the criterion for the specimen number was theoretical saturation. In this research, the concepts of carpet-weaving and its tools were studied from the viewpoint of the subjects. Also, the advantages and problems of carpet weaving were identified and their motivation in this field was investigated. In addition, the Indigenous knowledge of studied members on spinning was determined and ultimately, the role of carpet-weaving in their life and livelihood was explored. As a matter of fact, in this research, using a qualitative method, it was attempted to represent the indigenous knowledge of rural women in Haftkel In the field of carpet-weaving.

Keywords: Carpet-Weaving, Indigenous Knowledge, Rural Women, Rural Livelihood, Sustainable Development and Haftkel County.